

SEMANTISCHE CONVERGENTIE

Jan Koster
Rijksuniversiteit Groningen

1.

Op het gebied van de betekenisleer is er weinig vooruitgang geboekt gedurende deze eeuw. Zeker, er wordt vruchtbaar onderzoek gedaan op het gebied van kwantoren en andere operatoren en ook het onderzoek naar de semantiek van de betekenis**verbindingen** staat niet stil. Maar wie verwacht dat de hedendaagse wetenschap veel te zeggen heeft over het semantisch functioneren van huis-tuin-en-keukenwoorden komt bedrogen uit. Over gewone woorden als "fluitketel", "zakdoek", "face-lift", "konijn", of "achterlichtje" hebben taalkundigen even weinig te zeggen als hun vakbroeders en -zusters uit de negentiende eeuw, die op hun beurt nauwelijks meer te zeggen hadden dan Aristoteles of de Stoïcijnen. Voor de moderne talen zijn honderdduizende woorden vastgelegd in woordenboeken. Omdat het aantal operator- en functiewoorden hooguit in de honderden loopt, moeten we aannemen dat de wetenschap over de semantiek van het merendeel der woorden niets te zeggen heeft.

Hoewel deze stagnatie misschien te maken heeft met principiële onoverkoombare problemen, vrees ik toch dat bepaalde ontwikkelingen in de taalwetenschap van de laatste 40 jaar ons inzicht onnodig belemmerd hebben. Waar ik op doel is de neo-cartesiaans metafysica die Chomsky aan de moderne taalwetenschap heeft meegegeven. Gezien de enorme vooruitgang op syntactisch gebied, heeft deze metafysica niet overal remmend gewerkt. Op het gebied van de semantiek daarentegen is de metafysica in kwestie rechtstreeks verantwoordelijk voor de genoemde stagnatie. Hoe ziet die metafysica er uit?

Zoals bekend, is Chomsky van mening dat syntactische en semantische structuren een psychologische realiteit hebben. De theorieën van de linguïst zouden een abstracte beschrijving zijn van bepaalde hersenstructuren. Deze hersenstructuren zijn grotendeels aangeboren, wat zou volgen uit de snelle en de betrekkelijk instructieloze wijze waarop kinderen hun taal leren. Chomsky spreekt hier vaak van de "armoede van de stimulus": kinderen leren snel iets zeer ingewikkelds zonder dat zij in aanraking komen met iets navenant ingewikkelds in de instructies van hun omgeving. Het gevestigde model gaat uit van een zogenaamde selectietheorie: de aangeboren structuren laten iets open dat ingevuld wordt door een keuze te maken uit een zeer beperkt repertoire dat eveneens aangeboren is.

Op het gebied van de fonologie en de syntaxis is deze opvatting in ieder geval vruchtbaar gebleken. Volgens mij komt dat omdat op deze gebieden er inderdaad sprake is van een zeer beperkt repertoire, waarbij kennis van de cultuur niet of nauwelijks een rol speelt. Maar hoe moet men zich de selectietheorie voorstellen op het gebied van de woordbetekenis? Volgens Fodor (19) beschikt de mens over een aangeboren

repertoire van mogelijke concepten waaruit men al lerend slechts hoeft te kiezen. Voor wie deze opvatting ongerijmd voorkomt, verwijst Chomsky (1980) naar moderne selectietheorieën op het gebied van de immunologie. Op dit gebied zou de mens eveneens in staat zijn om op grond van een eindig repertoire een oneindig aantal antilichamen op te bouwen met zeer specifieke werking tegen een oneindig aantal nieuwe ziekten.

Ik heb de selectietheorie op het gebied van de woordsemantiek altijd lichtelijk absurd gevonden. Zo'n theorie zou impliceren dat de hele menselijke cultuur eigenlijk al in het brein besloten ligt, daar als het ware ligt te wachten om bevrijd te worden. De theorie doet denken aan achterhaalde preformatietheorieën in de embryologie: in het manlijke zaad zouden reeds piepkleine mensjes aanwezig zijn die alleen nog maar hoeven te groeien. Het lijkt mij veeleer dat Fodor c.s. hooguit het gelijk hebben van iemand die beweert dat alle mogelijke Nederlandse romans gegeven zijn met de Nederlandse grammatica. Dat is juist voor zover de zinnen van die romans een deelverzameling vormen van de verzameling mogelijke Nederlandse zinnen. Hoe men uit die oneindige verzameling een roman moet samenstellen ("kiezen") is, voor zover het van principes afhankelijk is, uiteraard niet bepaald door de grammatica maar door vele andere principes, waaronder onze literaire conventies. Zo moet het ook met onze concepten gesteld zijn. Het brein legt ongetwijfeld beperkingen op, maar de informatie waar het werkelijk om gaat is niet gegeven in ons brein maar in onze cultuur.

De werkelijke fout van de generatieve betekenisopvattingen is geloof ik nog een andere, namelijk de gedachte dat evenals grammatica's, de veronderstelde woordbetekenissen corresponderen met een **stabiele** selectie uit onze mogelijke conceptualisaties. Uiteindelijk houdt men vast aan het aloude idee dat huis-tuin-en-keukenwoorden überhaupt een realistisch op te vatten betekenis hebben. Volgens mij is het een volkomen onjuist, maar opmerkelijk hardnekkig idee van onze cultuur dat "betekenis" een realistisch op te vatten **eigenschap** van woorden is.

De oervorm van het semantisch realisme is het platonisme. Volgens het platonisme is de betekenis van woorden een realiteit die te vinden is in een soort buitenaardse hemel. De desbetreffende realiteit is een verzameling essenties of universalia, die niet rechtstreeks in de menselijke psyche of in de fysieke realiteit is terug te vinden. Desalniettemin vinden we die universalia in verbleekte vorm terug in zowel de menselijke geest als in de fysieke realiteit. Daar zit dan de zwakke plek van het platonisme: hoe komt de platoonse hemel in contact met onze geest of met de fysieke realiteit? Plato geeft hier eigenlijk alleen maar mythologische antwoorden op: onze kennis van universalia is een kwestie van herinnering aan onze hemelse oorsprong en de fysieke realiteit is een soort zwakke projectie van de hemelse universalia.

De opvatting van Aristoteles is een reactie op de vermeende zwakke plekken van het platonisme. Hij zoekt de universalia

niet in een bovenaardse hemel maar in de dingen zelf. Dus een paard is geen flauwe afspiegeling van het universele "paard", maar een belichaming ervan. De essentie zit, om zo te zeggen, in het paard zelf. Volgens Aristoteles is onze geest blijkbaar toegerust om de universalia in de fysische realiteit te vatten.

Zowel bij Plato als Aristoteles is de leer der universalia in de eerste plaats een ontologie en geen epistemologie: het gaat over de bouwstenen van de realiteit en niet over de bouwstenen van onze kennis. In de Aristotelische traditie zijn de universalia (essenties) te beschrijven door het geven van een definitie, oftewel door het geven van noodzakelijke en voldoende voorwaarden. Zo zou de mens een "ongeverdeerde tweervoeter" zijn.

De traditie waar Chomsky, Fodor, en (de vroege) Katz zich op beroepen is de epistemologische variant van het klassieke essentialisme, het rationalisme van Descartes, Leibnitz, en Kant. Volgens Kant weerspiegelen de universalia de eigenschappen van ons kenvermogen. Of deze universalia betrekking hebben op corresponderende universalia in de objectieve realiteit is niet na te gaan: het ding-an sich is onkenbaar.

Het Kantiaanse epistemologisch universalisme is gedurende de negentiende eeuw een kenmerk gebleven van het Duitse idealisme in zijn diverse varianten. Hoofdzaak is dat de universalia de aard van onze kennis bepalen en niet zelf onderwerp van empirisch psychologisch onderzoek kunnen zijn. Het gaat dus om een transcendente realiteit zoals in het platonisme. Het is echter goed om in het oog te houden dat het om een soort gesecculariseerd platonisme gaat: het transcendente is veleer epistemologisch van aard dan ontologisch. Ook Frege is wellicht meer een Duitse idealist in dit opzicht dan een echte klassieke platonist (Sluga 1980).

Er is in de negentiende eeuw veel discussie geweest over de vraag of de logica psychologisch opgevat moet worden of transcendentiaal (d.w.z. buiten bereik van de empirische wetenschap, zoals in het platonisme). Vooral sinds de aanval van Frege op het psychologisme van Husserl (Frege), is de psychologische interpretatie van de logica in onbruik geraakt. Men moet echter in het oog houden dat Frege zich niet per se verzette tegen de epistemologische interpretatie van de logica. Het gaat er slechts om dat de logica geen onderwerp van empirisch-psychologische studie kan zijn. De logica ligt juist ten grondslag aan **alle** empirische studie, en is als zodanig transcendentiaal. Het is daarbij niet altijd even duidelijk of belangrijk of het om zuiver platonische transcendentiaaliteit gaat of om de epistemologische variant, waarbij het gaat om de grenzen van onze geest.

Curieus maar veelzeggend in dit verband is dat Husserl, nadat hij het psychologisme onder invloed van Frege had opgegeven, soms onderscheid blijft maken tussen descriptieve en empirische psychologie. In feite nam hij slechts afstand van het empirisch psychologisme. Zijn descriptieve psychologie heeft betrekking op het transcendente en behoort tot het werkkterrein

van de filosoof. Zowel bij Frege als bij Husserl zijn betekenissen objectieve eigenschappen van de transcendente realiteit, en als zodanig geen onderwerp van empirisch-psychologische studie.

De semantische theorieën van Katz en Fodor (1963) en hun generatief-semantische opvolgers zouden daarom iemand als Frege een gruwel geweest zijn. Wat volgens Frege transcendent is wordt bij de generatieve grammatici alsnog onderwerp van empirisch-psychologische studie. Aldus wordt -zou Frege zeggen- de objectiviteit van de betekenis opgeofferd aan de subjectieve grillen van het individu. Volgens de generatieve grammatici is daar geen sprake van omdat de objectiviteit van de betekenis gegarandeerd wordt de biologische constantheid en universaliteit van het menselijk brein.

Niettemin kan men zeggen dat het semantisch realisme in deze eeuw vooral tot uitdrukking komt in twee **epistemologische** tradities: het transcendente realisme van Frege en Husserl, en het empirisch-psychologische realisme van de generatieve grammatici.

2.

Persoonlijk ben ik van mening dat beide vormen van realisme onhoudbaar zijn en dat dit mede blijkt uit het feit dat het generatieve paradigma geen vruchtbaar onderzoek heeft opgeleverd op het gebied van de woordbetekenis. Anti-realisme op semantisch gebied houdt voor mij in dat er helemaal niet zoiets als een woordbetekenis bestaat, althans niet als vaste eigenschap van huis-tuin-en-keukenwoorden. Het gangbare realisme op semantisch gebied situeert de woordbetekenis in een transcendentiaal gebied (platonisme, idealisme) of in de menselijke psyche (generatieve traditie). Volgens de realistische tradities kunnen mensen communiceren omdat ze over dezelfde woordbetekenissen kunnen beschikken. Anders gezegd: mensen hebben deel aan dezelfde min of meer constante conceptuele realiteit.

Mijn anti-realisme komt overeen met dat van Wittgenstein, hoewel je daar nooit zeker van kunt zijn. Wittgenstein mag geniaal geweest zijn, een goed opgebouwd, samenhangend betoog is nauwelijks te vinden in zijn werk. Toch zegt Wittgenstein duidelijk dat de woordbetekenis niet een of andere entiteit kan zijn in een platonische of psychologische realiteit. Voor zover betekenis ergens te vinden is, is dat in de concrete taalspelen van menselijke gemeenschappen. Men moet dus niet naar achterliggende realiteiten zoeken, maar naar het werkelijke gebruik.

Hoewel ik deze opvatting in grote trekken onderschrijf, vind ik het begrijpelijk dat zij een gemakkelijk doelwit was voor de generatieve grammatici. Immers, het taalgebruik is niet arbitrair maar moet berusten op iets betrekkelijk constants dat participanten in een taalspel gemeen moeten hebben. Volgens de generatieve grammatici was dit eenvoudigweg een kwestie van de welbekende "competence" en "performance": aan het

gebruik (performance) licht uiteraard een gemeenschappelijke kennis (competence) ten grondslag. En in die "competence" zou volgens Katz c.s. het semantisch realisme zijn come-back moeten maken. Een redelijk standpunt op het eerste gezicht.

Hoewel ik vind dat de come-back van het realisme Wittgenstein's argumenten ertegen miskent, was het ongetwijfeld te wijten aan Wittgenstein's gebrek aan duidelijkheid, vooral met betrekking tot het min of meer constante element in het gebruik van woorden. Op dit gebied komt Wittgenstein niet veel verder dan het suggestieve maar onduidelijke beeld van de "familiegelijkenis": de verschillende gebruiksvormen van het woord "spel" vertonen kenmerken die min of meer overlappen. "Gelijkenis" is het klassieke gematigd-nominalistische alternatief voor de realistische universalia. Het leidt tot de moeilijke vraag of "gelijkenis" dan geen minimaal noodzakelijk universele is. Als het antwoord bevestigend is, staat men vervolgens weer voor de aloude vraag waar dat universele gelocaliseerd moet worden. Kortom, anti-realisme is pas overtuigend als men iets over het gemeenschappelijk element in het woordgebruik kan zeggen onder vermindering van een beroep op minimale universalia.

De fundamenteel foute opvatting in de generatieve come-back van het realisme is de opvatting geweest dat het gemeenschappelijke semantische element in het woordgebruik zelf ook van semantische aard is. In feite moet dit de oorzaak van alle realisme -van Plato tot Frege of Chomsky- zijn: het geloof dat interpretaties van een woord contextuele varianten van dezelfde **betekenis** zijn.

Hoewel dit een van de hardnekkigste leerstukken van de Westerse metafysica is, is het nooit meer geweest dan een geloof. Immers, elk bewijs ontbreekt. Zelfs in de schijnbaar allereenvoudigste gevallen slaagt men er niet in om de betekenis van een woord te karakteriseren. Karel van het Reve heeft zich terecht afgevraagd wat de "essentie" is van een "pakje shag". Vrijwel geen enkel huis-tuin-en-keukenwoord laat zich precies definiëren.

Een standaardmethode van het moderne realisme was om de betekenis te karakteriseren door middel van decompositie. Hierbij was de gedachte dat de meeste woorden stonden voor een soort semantische moleculen, die opgebouwd waren uit semantische atomen. Deze methode leidde zonder uitzondering tot niets. Een klassiek fiasco is de poging van Katz en Fodor (1964) om het begrip "bachelor" te ontleden: [+menselijk], [+manlijk], [+volwassen], enz. De generatief-semantische opvolgers van Katz en Fodor hielden zich vaak helemaal niet meer bezig met het ontleden van huis-tuin-en-keukenwoorden. Ik herinner me het onsterfelijke "pork = [MEAT [FROM PIGS]]" van Postal (1968), en verder beperkte men zich veelal tot geselecteerde klassen van werkwoorden zoals causatieven: "kill = CAUSE TO DIE", enz.

Afgezien van het feit dat men de meeste woorden helemaal niet zo kan definiëren, gaat het zelfs in de genoemde gevallen allerm minst om **noodzakelijke** voorwaarden voor gebruik. Zo heb

ik jaren lang met succes het woord "pork" gebruikt zonder te weten dat het [MEAT [FROM PIGS]] was. Eveneens valt het moeilijk vol te houden dat iemand die zichzelf jarenlang terecht als een "bachelor" gezien heeft (omdat hij ongetrouwd is) de betekenis van dat woord niet kent als hij niet tevens weet dat dat woord alleen van toepassing is op volwassen, huwbare mannen. Kortom, hoe men een woord ook karakteriseert met behulp van andere woorden, het gaat steeds om toevallige, niet noodzakelijke kennis.

Maar, zoals gezegd, de meest gewone woorden zijn helemaal niet te definiëren. Hoe definieert men "water", "kaas", om nog maar te zwijgen over abstracta als "liefde" of "avondstemming"? Al met al is er geen enkele goede reden bekend om te geloven dat gewone woorden de eigenschap hebben die het begrip betekenis suggereert dat ze hebben. Maar als de meeste woorden geen betekenis hebben, waarom is het gebruik ervan dan toch constant genoeg om er succesvol mee te kunnen communiceren? Wat, met andere woorden, is mijn niet-realistische alternatief?

3.

Sinds geruime tijd ben ik van mening dat huis-tuin-en-keukenwoorden geen betekenis hebben, maar dat het slechts informatie-adressen zijn. Hiermee bedoel ik dat woorden specifieke ingangen zijn in ons geheugen. Aangezien ik eveneens geloof dat er geen principieel onderscheid bestaat tussen intern en extern geheugen, is mijn opvatting geheel in overeenstemming met "the semantic division of labor" van Putnam (1975). Met andere woorden, de met woorden verbonden informatie is niet strikt-individueel.

Verder is het van belang om te beseffen dat ik met informatie iets geheel anders bedoel dan met betekenis en dat ik dus niet zoiets heb als een "informatie-opvatting over de betekenis". Voor zover ik een betekenisopvatting heb is dat een gebruiksopvatting in de trant van Wittgenstein. Waar het mij hier nu om gaat is wat aan het gebruik ten grondslag ligt. Informatie, dus. Maar anders dan betekenis, is informatie geen specifiek menselijk attribuut. Informatie treft men aan in zowel apparaten als in organismes. Telefoondraden, CD's, tapes, en computer-geheugens zijn informatie-dragers, alsmede de zenuwstelsels van alle organismen.

Informatie is een objectief beschrijfbaar struktuureigenschap van fysieke objecten die zich onderscheidt van andere struktuureigenschappen door een verbinding met een decodeermethode. Decoderen is een vorm van afbeelden. Dus DNA is niet zo maar een chemische structuur maar een informatieketen omdat er een afbeeldingsprocedure bestaat naar eiwitten en de daaruit op te bouwen organismes. De putjes op een CD onderscheiden zich van de putjes op een beeldplaat doordat in het eerste geval decoding mogelijk is met behulp van audio-apparatuur, in het laatste geval met behulp van video-apparatuur. Informatie is dus een relationeel begrip: het is uitsluitend wat het is in

relatie tot een wijze van coderen. Zo bevatten onze bibliotheken of computer-bestanden uitsluitend informatie in relatie tot het menselijk decodeervermogen.

Los gesneden van de mens bevatten bibliotheken slechts oud-papier, en daarom is -tussen haakjes- Popper's idee van een autonome wereld 3 nogal onzinnig. Informatiestrukturen zijn juist per definitie niet autonoom maar alleen te definiëren in relatie tot een decodeermethode. Het is niet ongebruikelijk om te zeggen dat bibliotheken of computer-bestanden kennis bevatten, maar het is goed om te beseffen dat er alleen sprake van kennis kan zijn in relatie tot menselijke decoding.

Welnu, iets soortgelijks moet gelden voor ons brein zelf. Wat wij waarnemen of leren over de werkelijkheid wordt omgezet en opgeslagen als neuronale informatie. Ook ons brein bevat uitsluitend kennis in relatie tot ons decodeervermogen. Zonder decoding bevat ons brein even veel kennis als een draaiorgelboek muziek bevat. Wat voor kennis geldt, geldt eveneens voor betekenis: betekenis is niet iets wat opgeslagen is in ons brein, maar iets wat pas ontstaat door een bepaalde wijze van decoderen. Decoderen is een exclusieve eigenschap van taal**gebruik** en daarom vinden we betekenis uitsluitend in het gebruik. Vandaar Wittgenstein's gelijk.

Veel weten we niet over het semantische decodeerproces. Het is in sommige opzichten een mysterie. Immers, standaard decodeerprocessen zetten een fysiek gegeven om in een ander fysiek gegeven. Semantische decoding, daarentegen, zet neuronale representaties om in bewustzijn en begrip. De huidige wetenschappen geven geen enkel aanknopingspunt op dit gebied. Het is daarom in het geheel niet uitgesloten dat we met een principieel onoplosbaar probleem te maken hebben.

Wat we weten van het decodeerproces is dat het in extreme mate kontekstueel bepaald is. Des te opmerkelijker is het dat taalgebruikers in concrete situaties zo vaak convergeren in hun interpretaties. Als woorden een min of meer vaste betekenis hebben, dan is convergentie geen probleem: mensen convergeren omdat ze toegang hebben tot dezelfde betekenissen. Als woorden daarentegen slechts corresponderen met informatiebestanden die van persoon tot persoon kunnen verschillen, zoals ik betoog, dan is convergentie misschien een probleem dat nadere aandacht vereist.

4.

Het is een traditioneel inzicht dat woorden onder verschillende gezichtspunten kunnen worden geïnterpreteerd. Een welbekend voorbeeld is het volgende:

- (1)a. Het boek was spannend
- b. Het boek woog 5 pond

In (1a) gaat het om de inhoud van het boek, in (1b) om een fysieke eigenschap van het boek. Het is niet moeilijk om eindeloos door te gaan met dit soort voorbeelden:

- (1)c. Het boek stond op floppy disk
- d. Het boek moet nog bedacht worden
- e. Het boek zit al in mijn hoofd

Bij (1d) gaat het wellicht alleen nog maar om een idee voor een boek. Men kan de zaken verder compliceren door een en ander te combineren:

- (2) Het boek zit al in mijn hoofd en weegt 5 pond

In deze voorbeelden wordt het begrip "boek" onder verschillende gezichtspunten geïnterpreteerd. Traditioneel wordt deze verscheidenheid aangeduid met het begrip polysemie. Dit begrip omvat eveneens de notie metonymie: in een geschikte context kan men letterlijk alles met het begrip "boek" aanduiden dat op de een of andere manier aan een boek gerelateerd is. Stel, bijvoorbeeld, dat iemand altijd een bepaald boek bij zich draagt. Zo'n persoon kun je dan aanduiden als "het boek". Het is helemaal niet gek om, als zo'n persoon opduikt, te zeggen: "Daar heb je het boek weer!" Zulke gebruiksmogelijkheden zijn onderling wezenlijk verschillend in de zin dat ze invloed hebben op de waarheidswaarden van gebruikte zinnen:

- (3) Het boek staat op floppy disk

Deze zin kan waar zijn als het om de in een boek vervatte informatie gaat, maar niet als het om een persoon gaat (zoals in het zojuist gegeven voorbeeld).

Al deze overwegingen behoren tot het traditionele inzicht van de filoloog: een zin heeft alleen betekenis in een situatie of context.

Het eigenaardige nu is dat betekenistheorieën vaak beweren dat woorden in een context alleen kunnen betekenen wat ze ook in isolatie al kunnen beweren. Katz en Fodor (1963) zeggen dit letterlijk, waarbij ze er blijkbaar van uitgaan dat op grond van een context slechts gekozen hoeft te worden uit een beperkt aantal mogelijkheden.

Zelfs Reichling (1935), die toch veel oog heeft voor de contextuele variabiliteit van de betekenis, lijkt soms te suggereren dat men de keuze heeft tussen alle "betekenismomenten" (conjuncte toepassing) of slechts een paar "betekenismomenten" (disjuncte toepassing).

Naar mijn stellige overtuiging is er geen sprake van dat interpretatie selectie uit een beperkte verzameling inhoudt. Het aantal gezichtspunten waaronder men iets kan bekijken is letterlijk oneindig, en bovendien volledig open doordat nieuwe kennis nieuwe gezichtspunten kan introduceren. Neem bijvoorbeeld de volgende zin:

- (4) Dit water is zwaar

Deze zin kan betrekking hebben op het gewicht van een aanwezige hoeveelheid water, maar ook op het atoomgewicht. In

beide gevallen bekijkt men het water onder het gezichtspunt van een fysische theorie: in het ene geval onder een hele oude theorie, in het andere geval onder een meer recente. De waarheidswaarde hangt af van wat men bedoelt.

Ook het genoemde verschijnsel der metonymie draagt er toe bij dat de mogelijke interpretaties van een woord niet te specificeren zijn. Men kan een oneindig aantal nieuwe relaties bedenken waarin bijvoorbeeld het begrip "boek" een term is. Interpretatie, met andere woorden, is een open, creatief proces met oneindige dimensies.

Dus, naast de recursie van de grammatica, draagt ook ons vermogen tot polysemie bij aan de oneindige creativiteit van de taal. Wellicht had Chomsky de polysemie op het oog waar hij in cartesiaanse context sprak van "the creative aspect of language use" (Chomsky 1965). Ook een negentiende-eeuwse linguïst als Hermann Paul had heel goed door dat men met een beperkte woordenschat een oneindig aantal zaken kan aanduiden (Paul 1880, 103):

Die ganze Masse von Vorstellungen, die in der Seele des Menschen vorhanden ist, sucht sich nach Möglichkeit an den Wortschatz der Sprache anzuheften.

In tegenstelling tot Paul, geloof ik niet dat de "Vorstellungen" op enigerlei wijze "vorhanden" zijn. Veeleer ben ik van mening dat "Vorstellungen" gecreëerd worden als daatoe aanleiding bestaat. Het is een constructief proces waarbij de met een woord verbonden informatie onder het een of andere gezichtspunt wordt geselecteerd en gecombineerd. Alleen door zo'n constructief decodeerproces -in het gebruik dus- ontstaat betekenis.

Het is zinloos om de met een woord verbonden informatie zelf als "betekenis" aan te duiden. Zelfs bij de eenvoudigste woorden moet het om gigantische hoeveelheden informatie gaan. Die informatie zal soms multi-sensorisch tot stand gekomen zijn: "water" is niet alleen verbonden met andere woorden, zoals "vloeistof", maar ook met bepaalde gewaarwordingen omtrent kleurvariatie en tastindruk. Misschien is "water" zelfs op holistische, Quineaanse wijze verbonden met het geheel van de informatie waarover ons brein beschikken kan. In dat geval zou "water" een ingang zijn tot een sector van een gigantisch neuronaal netwerk. Een specifieke context zou bepalen wat van deze sector verbonden zou worden met andere sectoren.

De informatiestructuur verbonden met woorden als "water" dient onder andere om het woord in een veelheid van contexten te kunnen interpreteren op een wijze die niet te veel afwijkt van de taalgemeenschap waarin men leeft. Ook als er geen vaste betekenissen bestaan, moet er sprake zijn van vergaande semantische convergentie tussen de verschillende leden van een taalgemeenschap. Eigenlijk is dat niet zo erg verwonderlijk. Per slot van rekening leven we niet alleen in dezelfde fysieke wereld, maar beschikken we bovendien over vergelijkbare breinen. Zoals onze nieren ons bloed op vergelijkbare wijze

zuiveren, zo zullen onze breinen informatie op grotendeels vergelijkbare wijze verwerken.

Deze zienswijze is verenigbaar met het feit dat convergentie niet altijd tot stand komt en met het vermoedelijke feit dat convergentie langs verschillende paden bereikt kan worden.

Om met het laatste te beginnen, een blinde zal niet op dezelfde wijze informatie met een kleurenterm als "rood" verbinden als een ziende. Toch zijn er blijkbaar meerdere wegen naar Rome: in de meeste contexten zullen beiden de term "rood" op vergelijkbare wijze gebruiken. Volgens Edelman (1987) zijn er geen twee organismen die precies hetzelfde zenuwstelsel ontwikkelen. Dit sluit functionele convergentie blijkbaar allerminst uit. Naar ik vermoed berust semantische convergentie tussen individuen niet op gelijkheid van gerepresenteerde informatie, maar op "voldoende" overlapping.

Convergentie is groter en meer universeel in sommige gebieden dan in andere. Als we iemands lichaam beschrijven met woorden als "hoofd", "armen", of "benen", worden we maar marginaal beïnvloed door onze cultuur. Maar zodra we het over iemands goedheid hebben of over zijn schoonheid, zullen we al gauw iets anders bedoelen dan onze burens.

Al met al wordt semantische convergentie niet alleen bevorderd door de natuur of de aard van ons brein, maar ook door gevarieerde en veranderende culturele normen.

5.

De geschiedenis van de semantiek is een geschiedenis van bijgeloof. Aristoteles geloofde ten onrechte in essenties, Frege in objectieve "Sinn", Katz en Fodor in de psychische realiteit van "markers", en de generatieve semantici in de psychische realiteit van atomaire predikaten. Al deze theoretici neigden tot de mening dat woorden en zinnen een betekenis hebben los van hun gebruik. Naar de oorzaken van deze eigenaardige mening kan men slechts gissen (zie Koster 1992). De mening dat woorden gebruiksonafhankelijke betekenissen hebben is des te eigenaardiger daar zij niet in het minst gesteund wordt door enige succesvolle onderzoekspraktijk.

De taalwetenschap is eigenlijk alleen succesvol op die gebieden waar men redelijkerwijs kan abstraheren van het gebruik. Fonologie en morfologie zijn succesvol. Ook de syntactische structuur en haar bijdrage tot de interpretatie is min of meer constant van context tot context. De bijdrage van kwantoren en andere tweede-orde elementen ligt min of meer vast. En zo zijn er nog wel wat succesvolle gebieden aan te wijzen.

Veruit de meeste woorden zijn echter betekenisloos in abstractie van het eindeloos gevarieerde gebruik. Waar niets is valt niets te beschrijven of te verklaren.

